

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-301-2-11>

Деревська Олена, студентка бакалаврату кафедри ТІМ НАОМА
(науковий керівник: кандидат мистецтвознавства О. І. Овчаренко)

Запозичення іконографії Лютера в українському мистецтві: Апокаліпсис гравера Прокопія як частина загальноєвропейського процесу

Ключові слова: Апокаліпсис, Об'явлення, іконографія, Лютер, Майстер MS, Прокопій, українське мистецтво.

Olena Derevska, BA student, NAFAA
(academic mentor: Associate Professor at NAFAA Oleksiy Ovcharenko)

Introduction of Lutheran iconography into Ukrainian art: master Prokopii's Apocalypse as part of the European-wide process

Abstract: Wittenberg Bible Revelation images (done by Master MS and authorized by Luther) were borrowed into Ukrainian art as part of the European-wide process of reusing printing blocks, their copying or using slightly changed designs. Master Prokopii's Apocalypse woodcuts bear the same iconography.

Key words: Apocalypse, Revelation, iconography, Luther, Master MS, Prokopii, Ukrainian art.

Альбрехт Дюрер першим створив власну традицію в іконографії Апокаліпсису. Вісь запозичення іконографії зі Сходу на Захід змінилася навпаки. В Апокаліпсисі М. Лютера з гравюрами Л. Кранаха Ст. (1522) сюжети обмежено безпосередньо біблійним текстом. Кранах, відштовхуючись від сцен Дюрера, подає більш точну інтерпретацію Об'явлення, просту візуалізацію, чіткий сюжет.

Якщо у Кранаха простір експресивно грубий, Г. Гольбейн Мол. в гравюрах до Нового Заповіту Т. Вольфа (1523) реалістично відтворює глибину перспективи, об'єкти в натуральному масштабі в складному вузькому форматі.

26 сюжетів Апокаліпсису для Біблії Лютера (1534), виданої Г. Люффтотом у Віттенберзі, створив так званий Майстер MS. Г. А. Рьоттінгер називає митця важливою фігурою, чия діяльність не висвітлена достатньо. Майстра плутають з іншими авторами кола Кранаха. Ним були зроблені останні власноруч затверджені Лютером люстрації у виданнях Люффта (1534–1546). Кліше Майстра MS інтенсивно і тривало використовували; Люффт видав більш ніж 100 тисяч копій Біблії, ці ж кліше бралися, копіювалися чи наслідувалися для слов'янських Біблій. Так доносилися догматика Лютера, тож Реформація впливала на мистецтво католицьких і православних країн.

В чеській Біблії Северина (1537) «підрізали» папську тіару на голові Звіра в сюжеті Майстра MS про двох свідків (Об'явл. 11:7). Ці ж кліше

Section 1. Challenges of studying Ukrainian art from ancient times to the beginning of the 20th century

використані для видань чеської Біблії Мелантріха (1549–1561), польського Нового Заповіту (1556) і повної Біблії М. Шарфенберга (Краківська Біблія, Біблія Леополіти) (1561, 1575). В кожному наступному виданні тіара все більш «підрізана». Нівелювалася гостра конфесійна ідентичність ілюстрацій, частково їх реформаційна сутність.

До видання Біблії Мелантріха (1570) створено нові маньєристичні ілюстрації, де у Майстра MS взято ключові моменти. Сюжет з двома свідками розширюється, з'являється сцена скатування свідків та їх узяття на небо. Ілюстрації Апокаліпсису словенської Біблії Далматина (1583–1584) повторюють Майстра MS, але сюжет двох свідків позбавлений епізоду з вимірюванням храму.

Біблія Піскатора (Н. Вісхер), найпоширеніше джерело іконографії Апокаліпсису, наслідувала зображення Апокаліпсису (1580) і Біблії (1579, 1585) Г. Йоде, компілюючи роботи коло 20 граверів і зберігаючи іконографію Лютера.

Києво-Печерська Лавра видала Тлумачення на Апокаліпсис Андрія Кесарійського (1625) з єдиною ілюстрацією; часом пишуть, що її взято у Дюрера. Важливо відрізнити більш буквальну, дослівну євангельську іконографію Кранаха, Гольбейна, Майстра MS тощо від образів Дюрера. Ще А. Г. Сакович вказує, що дюрерівські і кранахівські (1522) композиції вертикальні, а ілюстрації Біблії Лютера з 1534 р. – горизонтальні. Саме цей варіант іконографії Апокаліпсису найбільше вплинув на мистецтво Голландії, Польщі, України, Росії.

В першому повному циклі Апокаліпсису в українському мистецтві з 24 гравюр (1648–1662) гравер Прокопій використовує Біблію Піскатора, інші джерела і безпосередньо гравюри Майстра MS. На гравюрі «*И дана ми бысть трость...*» (1656) сюжет вимірювання храму, якого немає у Вісхера, а також елементи композиції, особливо повноцінна папська тіара з орнаментованими стрічками, свідчать про уважне знайомство із гравюрою Майстра MS з яскраво вираженим антипапським сенсом.

Хоч і не надрукований в складі ілюстрованої Біблії, цикл був відомим і дав поштовх розвитку сюжету. Проникнення іконографії Лютера в українське мистецтво було частиною міжконфесійного загальноєвропейського процесу іконографічного оновлення. Вплив Реформації проявився у розвинутій наочній сюжетності, оповідності, детальній відповідності тексту Біблії.

